

Sygn. akt II CSK 240/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Manowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jacek Grela

SSN Marcin Krajewski

w sprawie z powództwa R. E.
przeciwko Bank Spółce Akcyjnej z siedzibą w W. i J.E.
o unieważnienie umowy i zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 16 października 2019 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 14 lipca 2017 r., sygn. akt I ACa 1746/16,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Łodzi do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 14 lipca 2017 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi w sprawie o unieważnienie umowy i zapłatę, z powództwa R. E. przeciwko Bank

Spółce Akcyjnej w W. i J. E., na skutek apelacji powoda od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 20 września 2016 r., oddalił apelację.

Podstawą rozstrzygnięć Sądów obu instancji były następujące okoliczności faktyczne.

W dniu 2 lipca 2008 r. R. i J. małżonkowie E. zawarli z Bank1 S. A. w W. (obecnie Bank S.A.) umowę o Pożyczkę Hipoteczną dla osób fizycznych „[...]” waloryzowaną Kursem CHF na kwotę 700.000 zł, w walucie waloryzacji: 368.659,06 CHF na okres 240 miesięcy, które to zobowiązanie zostało zabezpieczone hipoteką umowną kaucyjną do wysokości 1.125.000 zł na nieruchomości położonej w P. przy ul. [...], dla której Sąd Rejonowy Poznań - Stare Miasto w Poznaniu prowadzi księgę wieczystą nr KW [...]. Pożyczka była oprocentowana według zmiennej stopy procentowej, pożyczkobiorca zobowiązał się do spłaty kapitału wraz z odsetkami miesięcznie w ratach kapitałowo – odsetkowych, które miały być spłacane w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej Banku1 S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50. Z powyższej umowy wynikało, że pożyczkobiorca oświadczył, iż został dokładnie zapoznany z kryteriami zmiany stóp procentowych kredytów i pożyczek obowiązującymi w Banku, zasadami modyfikacji oprocentowania pożyczki oraz z warunkami udzielania pożyczki złotowej zwaloryzowanej kursem waluty obcej. Nadto pożyczkobiorca oświadczył, że w pełni aprobuje te zasady, przyznając jednocześnie, iż jest świadomy, że z pożyczką zwaloryzowaną związane jest ryzyko kursowe, a jego konsekwencje wynikające z niekorzystnych wahań kursu złotego wobec walut obcych mogą mieć wpływ na wzrost kosztów obsługi pożyczki.

Z regulaminu udzielania kredytów hipotecznych i pożyczek dla osób fizycznych wynikało, natomiast, że w okresie kredytowania kredytobiorca może poprzez złożenie wniosku w dowolnym czasie i dowolną ilość razy zmienić walutę, będącą podstawą waloryzacji kredytu. Powód spłacał wraz z żoną wyżej wskazaną pożyczkę do końca 2012 r. z pewnymi opóźnieniami, negocjując równocześnie warunki spłaty, przy czym, zadłużenie regulowane było w złotych. Bank przeliczał kwotę spłaty według kursu franka. W dalszej kolejności powód, z uwagi na utratę

płynności finansowej, zaprzestał spłaty pożyczki i w efekcie Bank wypowiedział przedmiotową umowę wzywając pożyczkobiorcę do zapłaty wymagalnych należności, informując jednocześnie o aktualnej wysokości zadłużenia. Wezwanie do zapłaty pozostało jednak bez odpowiedzi, a powód nie uregulował zaległych należności.

W dniu 22 kwietnia 2015 r. powód na podstawie art. 84 k.c. złożył oświadczenie, że uchyla się od skutków prawnych oświadczenia woli dotyczącego przedmiotowej umowy pożyczki gotówkowej wskazując, że w chwili jego składania został wprowadzony przez Bank w błąd z powodu podania fałszywego stanu faktycznego dotyczącego tej umowy, jak również zastosowania niedozwolonych klauzul w zakresie ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, przeliczenia kwoty kredytu i rat kredytowych w oparciu o tabele kursowe Banku oraz obciążania kosztami bankowego tytułu egzekucyjnego.

Nakazem zapłaty z dnia 11 czerwca 2015 r., Sąd Okręgowy w Poznaniu nakazał pozwanym J.E. i R.E., aby zapłacili Bank S.A. w W. solidarnie kwotę 1.274.759,25 zł wraz z ustawowymi odsetkami w terminie dwóch tygodni od doręczenia nakazu albo wnieśli w tym terminie zarzuty. Powyższy nakaz uprawomocnił się wobec pozwanej J. E., a R. E. wniósł zarzuty od tego rozstrzygnięcia.

W pozwie przeciwko Bank S.A. w W., powód wywodził, że zawarł przedmiotową umowę pożyczki gotówkowej pod wpływem błędu, z winy pracownika Banku, a sama umowa zawierała klauzule abuzywne odnoszące się do ubezpieczenia niskiego wkładu własnego. Ponadto powód wskazał, że niezgodne z prawem miało być obciążenie go kosztami wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego, a źródłem wadliwości przedmiotowej umowy miało być przeliczenie kwoty zadłużenia i rat kredytu w oparciu o tabele kursowe Banku.

Wyrokiem z dnia 20 września 2016 r. Sąd Okręgowy w Łodzi oddalił powództwo. W uzasadnieniu Sąd I instancji stwierdził, że w przedmiotowej sprawie brak było podstaw do uznania umowy pożyczki za nieważną, co wiązało się z uznaniem za niezasadne żądania rozliczenia nadpłaconych kwot pożyczki zgodnie z obowiązującymi w tym czasie stawkami oprocentowania dla kredytu

hipotecznego. Za bezzasadne Sąd Okręgowy uznał też roszczenie powoda o wypłatę odszkodowania za poniesione straty majątkowe w kwocie 5.950.000 zł. wraz z odsetkami.

Wyrok Sądu I instancji powód zaskarżył w całości. W apelacji zarzucił naruszenie przepisów postępowania, poprzez nieprzesłuchanie wskazanych świadków, niedopuszczenie materiału dowodowego i biegłych, nieuwzględnienie wskazanych faktów mających istotny wpływ na rozstrzygnięcie, a ponadto sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego oraz niewyjaśnienie wszystkich istotnych okoliczności sprawy w tym też fakt pojawienia się nowych dowodów. W konkluzji powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. W odpowiedzi na apelację, pozwany Bank wniósł o jej oddalenie.

Apelacja uznana została za bezzasadną. W ocenie Sądu Apelacyjnego w Łodzi, ustalenia faktyczne Sądu I instancji były prawidłowe i zgodne z zebrany w sprawie materiałem dowodowym. Odnośnie, natomiast, twierdzeń powoda objętych pozwem, Sąd II instancji przyjął, że nie można było uznać, iż powód miał zostać wprowadzony w błąd co do treści umowy pożyczki gotówkowej, którą ukształtował własnym oświadczeniem woli, a ostateczna redakcja tej umowy została przez powoda zaaprobowana. W rezultacie nie można było przyjąć, aby po jego stronie powstało skutecznie prawo do odstąpienia od umowy zgodnie z art. 84 k.c. Sąd Apelacyjny stwierdził również, że Sąd I instancji trafnie ustalił, że powód nie był zobowiązany do ponoszenia kosztów ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, a tym samym jego zarzut, co do istnienia klauzuli niedozwolonej w tym zakresie był chybiony. Nietrafiony okazał się również zarzut dotyczący zastosowania niedozwolonej klauzuli w zakresie obciążania powoda kosztami bankowego tytułu egzekucyjnego, gdyż, jak zważył Sąd Apelacyjny, nie można było uznać, że klauzula ta ukształtowała jego obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszała jego interesy w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. W konkluzjach Sąd II instancji stwierdził też, że postanowienia spornej umowy pożyczki gotówkowej nie kształtowały położenia prawnego powoda w sposób niekorzystny i niezgodny z dobrymi obyczajami. W umowie tej klarownie, bowiem,

określono zarówno oprocentowanie kredytu, jak i walutę waloryzacji. Ostatecznie Sąd Apelacyjny w Łodzi oddalił apelację R.E..

Skarga kasacyjna powoda została oparta na podstawie art. 398³ §1 pkt 1) i 2) k.p.c.

Skarżący zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego, to jest:

1. art. 58 §1 i §2 k.c., przez błędną ich wykładnię skutkującą brakiem zastosowania i stwierdzenia nieważności kwestionowanej przez powoda umowy pomimo nieważności jej zapisu dotyczącego zasad rozliczania wpłat dokonywanych w PLN na poczet zadłużenia w CHF i pełnej dowolności Banku w ustalaniu kursy CHF oraz tzw.: „spreadu walutowego”;

2. art. 65 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 487 § 2 k.c. w zw. z art. 69 ust. 2 pkt 5 Prawa bankowego w zw. z art. 58 k.c., przez ich błędną wykładnię i na skutek tego brak zastosowania, skutkującego odmową uznania wskazanego zapisu umowy za niedozwolone postanowienie umowne w sytuacji, gdy postanowienie to pozostawało w sprzeczności z dyspozycjami nakazującymi określać w sposób precyzyjny, ekwiwalentny i jasny oprocentowanie w umowie;

3. art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385¹ k.c., poprzez ich błędną wykładnię i brak zastosowania skutkujące brakiem uznania wskazanego zapisu umowy za klauzulę niedozwoloną skutkującą tym, iż zapis ten nie wiąże powoda;

4. art. 84 § 1 k.c., poprzez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na nieuzasadnionym przyjęciu, że oświadczenie osoby powołującej się na błąd o tym, że zapoznała się z elementami umowy powoduje automatycznie pozbawienie uprawnienia do powoływania się na ów błąd po jego wykryciu, w sytuacji gdy nie można przyjąć, aby oświadczenie o tym, że składający oświadczenie woli zapoznał się z elementami umowy, złożone w momencie złożenia przedmiotowego oświadczenia woli, wyłącza możliwość późniejszego powołania się na błąd co do treści czynności prawnej (powyższe skutkowało brakiem uznania możliwości uchylenia się przez powoda od skutków oświadczenia woli);

5. art. 88 § 2 k.c., poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie na skutek braku poczynienia przez Sąd II instancji jakichkolwiek ustaleń

w przedmiocie tego, kiedy powód pozyskał świadomość odnośnie do błędu oraz skutków z nim związanych; oraz

naruszenie przepisów postępowania, to znaczy:

1. art. 479⁴³ k.p.c. w związku z art. 9 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw, poprzez pominięcie przy rozpoznawaniu spraw wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 27 grudnia 2010 r. (sygn. akt: XVII Amc 1531/09), którym uznano za niedozwoloną klauzulę nr 5743 stosowaną przez pozwaną Bank w przedmiotowej umowie zawartej pomiędzy stronami niniejszego postępowania;

2. art. 233 § 1 k.p.c. (w zw. z art. 65 k.c. w zw. z art. 69 ustawy Prawo bankowe), poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów i uznanie przedmiotowej umowy za pożyczkę w sytuacji, gdy tylko i wyłącznie tytuł umowy prowadzi do uznania ją za pożyczkę, natomiast jej treść oraz wszystkie essentialia negotii i całokształt pozostałych okoliczności prowadzi do jednoznacznego wniosku, iż jest to umowa kredytu bankowego w walucie obcej, a nie umowa pożyczki;

3. art. 227 k.p.c. w zw. z art. 5 k.p.c. w zw. z art. 232 zd. 2 k.p.c., poprzez błędne zastosowanie i oddalenie wniosków dowodowych powoda o przesłuchanie świadków V. S., I. G., J. E., P. H. na okoliczności: wprowadzenia powoda w błąd, zmiany treści umowy, przebiegu procedury zawarcia umowy, przymusowego położenia powoda i potencjalnej utraty zadatku w kwocie 75.000,00 zł, braku przedniego zaznajomienia powoda z umową, zmiany umowy kredytu na pożyczkę, braku wpływu powoda na współkształtowanie treści umowy, kradzieży danych osobowych przez P. H., dwukrotnych interwencji V. S. celem wywiązania się przez pozwaną Bank z umowy z powodem, pomimo tego, że okoliczności te były kluczowe dla sprawy, gdyż warunkowały one ocenę następujących elementów roszczenia powoda: ustalenia czy doszło do wyzyskania błędu przez pracowników pozwanej od powoda oraz czy nastąpiło to w sposób podstępny (art. 86 k.c.) co w doprowadziło do braku podjęcia jakichkolwiek ustaleń w zakresie tego czy doszło do postępu; ustalenia dlaczego pracownicy Banku przygotowali umowę na ostatnią chwilę (w dniu, w którym upływał powodowi termin do podpisania umowy sprzedaży

nieruchomości i tym samym ziszczało się ryzyko utraty zadatku w kwocie 75.000,00 zł); ustalenia czy pracownicy Banku wykorzystali przymusowe położenie powoda (związane z możliwością utraty zadatku w kwocie 75.000,00 zł) i dlatego przygotowali w ostatnim dniu zmienioną umowę (pożyczka zamiast kredytu) nie dając powodowi realnych szans zapoznania się z umową oraz ustalenia rzeczywistej jej treści, oraz działając na szkodę powoda w wysokości 720.000,00 zł; ustalenia dlaczego pomimo dwukrotnej interwencji dyrektora oddziału Banku, V.S. i jego osobistego przyjazdu do Oddziału pracownicy Banku pomimo wyraźnych wskazań przełożonego podstępnie podłożyli powodowi do podpisu inną umowę; ustalenia dlaczego pomimo spłaty przez powoda w listopadzie 2012 r. pełnego zadłużenia z umowy, Bank bezprawnie ją rozwiązał.

We wnioskach skarżący domagał się uchylecia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie powództwa w całości; ewentualnie uchylecia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Łodzi albo uchylecia zaskarżonego wyroku oraz uchylecia wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 20 września 2016 roku w zakresie jego punktu 1 i 3 i przekazania, w efekcie, sprawy do ponownego rozpoznania temu Sądowi, jako sądowi I instancji w całości.

W odpowiedzi na tę skargę [...] Bank S.A. w W. wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, chociaż nie wszystkie podniesione w niej zarzuty są zasadne.

Nie zasługują na uwzględnienie zarzuty naruszenia prawa materialnego, to jest art. 84 § 1 k.c. oraz art. 88 § 2 k.c. jak również zarzuty naruszenia prawa procesowego, to jest art. 227 k.p.c. w zw. z art. 5 k.p.c. w zw. z art. 232 zd. 2 k.p.c. zmierzające do wykazania, że umowa pożyczki hipotecznej została zawarta przez powoda pod wpływem błędu. Odmiennie, niż to wskazuje powód, jego ewentualny błąd nie polegał na tym, że zawarł umowę pożyczki hipotecznej zamiast kredytu hipotecznego. Sama nazwa umowy nie jest przesądzająca i nie świadczy o zawarciu jej pod wpływem błędu, gdyż sposób wykonania umowy (powinności stron) nie różni się w przypadku umowy pożyczki i umowy kredytu. Umowy te

różnią się natomiast co do warunków w ramach tych powinności co do wysokości oprocentowania, prowizji czy marży. Błąd nie polegał również na tym, że powodowi nie zaoferowano produktu na dogodniejszych warunkach. Jak wskazywał powód, błąd miał polegać na tym, że gdyby podpisał umowę kredytu, to przysługiwałoby mu niższe oprocentowanie i niższa marża oraz prowizja. Tak określona sytuacja w realiach rozpoznawanej sprawy nie wyczerpuje przesłanek błędu. Błąd bowiem polega na mylnym wyobrażeniu człowieka co do rzeczywistości lub brak jakiegokolwiek wyobrażenia czy też niezgodne z rzeczywistością wyobrażenie o samej czynności (błąd postrzegania, który należy odróżnić od pobudki, czyli błędu w sferze motywacyjnej). Skróceniowo rzecz ujmując błąd to niezgodność pomiędzy rzeczywistością a jej odbiciem w świadomości podmiotu dokonującego czynności prawnej. Treść oświadczenia woli zgodna jest z intencją podmiotu, który złożył oświadczenie, tyle że intencja ta powzięta została na skutek fałszywego wyobrażenia o rzeczywistości. Okoliczności sprawy wskazują, że podstawą roszczenia powoda jest błąd co do faktów (dotyczy wysokości oprocentowania, wysokości prowizji, ubezpieczenia i marży), a nie błąd co do prawa. Podstawa ta okazała się nieuzasadniona. Powodowi przedstawiono do akceptacji umowę o określonych warunkach i postanowieniach. Sądy obu instancji trafnie uznały, że – niezależnie od nazwy umowy – powód akceptował te warunki i postanowienia, mógł zapoznać się z ich treścią i, działając roztropnie, z należytą dbałością o swoje własne życiowo ważne sprawy, rozważyć, czy zaproponowane przez Bank oprocentowanie i koszty kredytu odpowiadają mu. Całokształt okoliczności sprawy wskazuje, że powód nie jest osobą nieporadną, prowadził spółkę, mógł zapoznać się z umową, a wysokość oprocentowania, prowizji czy marży są informacjami prostymi do odczytania, przeliczenia i oceny co do ich opłacalności. Istotne jest również to, że powód realizował umowę do 2012 r. Za niewiarygodne w związku z tym uznać należy, że Bank wyzyskał przymusowe położenie skarżącego (możliwość utraty zadatku) i spowodował, że powód podpisał niekorzystną dla siebie umowę. Gdyby tak było, to powód, działając racjonalnie, wcześniej zakwestionowałby podpisaną umowę. Zważyć także należy, że twierdzenia powoda pozostają w sprzeczności co do zasady, gdyż albo powód mógł zostać wprowadzony w błąd co do warunków podpisanej przez siebie umowy, czyli

warunki tej umowy były w rzeczywistości inne, niż sądził, albo też mógł podpisać niekorzystną dla siebie umowę świadomie, ale znajdując się w przymusowym położeniu wykorzystanym przez Bank. Okres realizacji umowy pożyczki przez powoda czyni również prawidłowym wniosek Sądów obu instancji, że powód nie udowodnił, aby złożył oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli w terminie określonym w art. 88 § 2 k.c. (od zawarcia umowy pożyczki do zaprzestania spłacania pożyczki upłynęły 4 lata). W tym stanie rzeczy, słusznie uznały Sądy obu instancji na podstawie wystarczającego materiału dowodowego, że umowa pożyczki hipotecznej nie została zawarta przez powoda pod wpływem błędu.

Uzasadnione natomiast okazały się zarzuty odnoszące się do abuzywności klauzuli pozwalającej na przeliczenie rat pożyczki w oparciu o tabele kursowe Banku. Na okoliczność tę powód powołał się w toku postępowania. Odniósł się do niej Sąd Okręgowy w uzasadnieniu wyroku. Wprawdzie brak jest w apelacji wyraźnego zarzutu dotyczącego tego, że umowa pożyczki zawiera niedozwoloną klauzulę, jednak tego typu naruszenie prawa materialnego, sygnalizowane przed Sądem I instancji, Sąd II instancji powinien zbadać z urzędu. Sąd Apelacyjny odniósł się wprawdzie do kwestii abuzywności postanowienia umowy, ale przyjął, że powód sprzeczności z prawem tego postanowienia umowy upatrywał w przeliczeniu raty według tabeli dla pożyczki, a nie dla kredytu. Wniosek taki nie wynika z pkt pierwszego pozwu ani jego uzasadnienia. W pkt 1 pozwu powód wskazał jedynie, że wnosi o unieważnienie umowy z powodu, m.in., przeliczania kwoty kredytu i rat kredytowych w oparciu o tabele kursowe banku. Oznacza to, że zarzut abuzywności zbadany został przez Sąd z niewłaściwej perspektywy, a właściwie nie został rozpoznany. W dalszym ciągu Sąd Apelacyjny wskazał, że w trakcie zeznań powód wspomniał wprawdzie, że kurs franka też jest istotny, jednak w żaden sposób tej tezy nie rozwinął. Uwzględnić należy natomiast, że powód w toku postępowania przed sądem powszechnym nie był reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika i w tej sytuacji, jeśli Sąd nie był pewien co do zakresu żądań i ich podstawy faktycznej, to powinien kwestię tę wyjaśnić przez zadanie R. E. dodatkowych pytań uściślających zakres przedmiotowy sprawy. Brak podjęcia takich działań i nie rozpoznanie zarzutu zawarcia w umowie pożyczki

niedozwolonego postanowienia dotyczącego sposobu indeksacji rat pożyczki skutkuje uznaniem zarzutów naruszenia art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385¹ k.c. oraz art. 65 § 1 i § 2 k.c. w zw. z art. 487 § 2 k.c. w zw. z art. 69 ust. 2 pkt 5 Prawa bankowego w zw. z art. 58 k.c. na obecnym etapie postępowania za zasadne.

Na marginesie wskazać należy, że rozpoznając ponownie sprawę Sąd Apelacyjny powinien rozważyć także czy i jaki wpływ na rozstrzygnięcie niniejszej sprawy ma postępowanie, jakie toczy się z powództwa Banku przeciwko R.E. o zapłatę z tytułu zaległej należności z tytułu pożyczki. Postępowanie to, w zależności od szczegółowych ustaleń, porównania podstawy faktycznej i prawnej zgłaszanych roszczeń, może bowiem wpływać na ocenę istnienia interesu prawnego powoda w żądaniu stwierdzenia nieważności umowy pożyczki, zakres powagi rzeczy osądzonej bądź mocy wiążącej, a nawet mieć znaczenie prejudycjalne.

Z przytoczonych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c., wobec zasadności części podstaw kasacyjnych, orzeczono jak w sentencji.

as]

aj